

A gyógyszerészet történetéből

A MAGYAR ORVOSOK ÉS TERMÉSZETVIZSGÁLÓK EGRI VÁNDORGYŰLÉSÉNEK CENTENÁRIUMA*

DR. SZÓKEFALVI-NAGY ZOLTÁN

A Gyógyszeranalitikai Konferencia egyik láncszeme volt annak a rendezvénysorozatnak, amelyvel Eger és a különböző társadalmi szervezetek igen érdekes évfordulót ünnepeltek: 100 évvel ezelőtt, 1868-ban ebben a városban tartották a Magyar Orvosok és Természetvizsgálók XIII. vándorgyűlését.

Ezekről a vándorgyűlésekről az utóbbi időben megfélekedtünk, pedig a természettudományos kutatásnak és ismeretterjesztésnek igen gazdag múltját tárják elénk.

A Magyar Orvosok és Természetvizsgálók Vándorgyűléseinek eszméjét Bene Ferenc vetette fel a pesti egyetem orvoskarának azon az ülésén, amelyen őt a kar dékánjává választották. Az eszme realizálása az orvoskar legagilisabb tagjának, *Bugát Pálnak* az érdeme. Az általa szerkesztett Orvosi Tárban ismertette elgondolásait, s neki köszönhető, hogy 1841. május 29-én Pesten összeült az első ülés.

Az alapítók kezdetben úgy tervezték, hogy évente két gyűlést tartanak: egyiket rendszeresen Pesten májusban, a másikat szeptemberben valamelyik vidéki városban. Ez a megoldás sok előnnyel járt volna, de már az első ülésen az évenkénti egyszeri vándorgyűlés mellett határoztak. 1848-ig ilyen rend szerint folytak a gyűlések. A szabadságharc és az abszolútizmus miatt 16 éves megszakítás következett, azután általában kétévenként gyűltek össze a magyar orvosok és természetvizsgálók. Az első világháború újabb 10 éves kiesést jelentett, azután elég rendszeretlenül voltak a gyűlések. A legutolsóra 1933-ban Budapesten került sor.

A vándorgyűlések jelentős helyi, sőt országos eseményeknek számítottak. Az elnöki székben a környék legelőkelőbb politikai vagy társadalmi nagyságai, miniszterek, főispánok, egyházi méltóságok ültek, ezzel is aláhúzva a gyűlések társadalmi jelentőségét.

A vándorgyűlések alatt megjelent *Napi Közlönyök* és az előadásokat szinte jegyzőkönyvi hűséggel visszaadó ún. *Munkálatok* minden beiratkozott tag nevét közzölték, így pontos adataink vannak a megjelentekről. Nemigen volt abban az időben orvos, vagy a természettudományok valamely ágával foglalkozó az országban, aki valamelyik ülésen ne vett volna részt. *Jedlik* Anyos 19 alkalommal szerepelt a résztvevők névsorában. *Táncsics* Mihály is, aki Besztercebányán foglalkozásként azt írta be: „vegykém” — vagyis vegyész — kétszer szerepel a névsorban.

A létszám 1869-ig nagyjából egyenletesen emelkedett, attól kezdve erősen csökkenő tendenciát

mutatott. A kilencvenes évek végén kezdett gyengén újra emelkedni. A létszám ilyen alakulásában több tényező működött közre. Elsősorban azt kell látnunk, hogy a reformkor és a kiegyezés körüli idők megelégnült társadalmi életének függvénye volt ezeknek a rendezvényeknek a látogatottsága is, s a kiegyezést követő elég gyors kiábrándulás hozta magával a visszaesést.

Emellett közrejátszott az is, hogy a vándorgyűlések során az egyes szakágak képviselői közel kerültek egymáshoz, s gyakran határozták el, hogy önálló egyesületté szerveződnek. 1863-ban a pesti vándorgyűlésen fogadták el azt a javaslatot, hogy a gyógyszerészek önálló egyesületbe tömörüljenek. Az Allatorvosok Egyesülete, a Magyarhoni Földtani Társulat, az Archeologiai Társulat is egy-egy vándorgyűlésen alakult meg. A hosszú időn keresztül legjelentősebb egyesületünk, a Természettudományi Társulat megalakulása, a legelső, az 1841. májusi pesti ülésre összesereglettek között körözött ívek aláírásával történt meg. Ezek az egyesületek rendezvényeikkel akaratlanul is elvonták a vándorgyűlésekről a tagok egy részét. Az 1931-től évente megrendezett „Orvosi Nagyhet” pedig tudatosan is átvállalta a vándorgyűlések funkcióinak egy jelentős részét.

E tényezők mellett már csak mellékesnek tűnnek azok a személyi ellentétek, amelyek elsősorban az orvosokat megosztották, s amelyek a nagyközönség egy részét is a vándorgyűlések ellen hangolták.

A vándorgyűlések első terve szerint csak az orvosokat vonták volna be, de már az első alkalomra mindenkit meghívtak a szervezők, aki a természettudományokkal alaposabban kívánt foglalkozni. Annyi maradt meg a legelső elgondolásból, hogy mindig orvosok voltak legnagyobb létszámban, s az előadásoknak is kb. kétharmad része orvosi tárgyú volt.

A vándorgyűléseken az orvosok külön „törzset” ezen belül több szakosztályt képeztek (belgyógyászat, sebészet, balneológia stb.) míg a többi szakosztály a természettudományi törzsbe tartozott. A szakosztályok kialakítását az „Alapszabály” is előírta. Ez nem volt merev, mert előírta, hogy „... a résztvevő tagok számára és minőségéhez képest ezen osztályokat szaporítani vagy kevesíteni szabad leszen.” Ennek megfelelően minden vándorgyűlés más és más tagozódásban működött. Külön gyógyszerészeti szakosztály 1863-tól volt, azelőtt ezekkel a kérdésekkel az orvosi szakosztály foglalkozott.

A szorosan vett orvosi és természettudományi szakosztályokból később más jellegűek is kisarjadtak, így a közegészségügyiből társadalomtudományi a természettudományiakból technikai, mezőgazdasági és régészeti szakosztály különült el.

* A Magyar Gyógyszerészeti Társaság egri Gyógyszeranalitikai Konferenciáján 1968. május 18-án tartott előadás.

Háromféle szinten folytak az előadások. A csak szakkörök érdeklődésére igényt tartó előadások a különböző szakosztályokban hangzottak el, a kongresszus egészét érdeklő nagy előadások a megnyitó és a záró együttes ülések programjában szerepeltek, végül a nagyközönség számára szervezett ún. „tudományos estélyek” a tudományos ismeretterjesztésnek voltak fórumai. A szakegyesületek megalakulása után az ismeretterjesztési funkció különösen fontossá vált.

Ezek a tudományos estélyek szolgáltatottak lehetőségeket a legújabb tudományos eredmények ismeretetésére. 1863-ban, két évvel *Bunsen* nevezetes eredményei után *Than* Károly az izzó testek színképéről és az égitestek vegytani alkatáról bemutatásokkal kísért előadásban számolt be. Az X-sugarakat 1897-ben, *Röntgen* felfedezése után két évvel, a trencsényi vándorgyűlésen már bemutatták a nagyközönségnek.

Szokássá vált, hogy a bel- külföldi cégek felhasználták ezeket az alkalmakat legújabb gyártmányaik kiállítására és bemutatására. Nagyváradon például gyógyszer-, oltóeszköz-, sebészeti műszer-, mikroszkóp- és térképkiállítás volt.

Az előadások tudományos színvonalát az előadó személye szavatolta, akik közül soknak a nevét megőrizte a nemzetközi tudománytörténelem is. A szabad vitaszellem más esetben is biztosította, hogy a nem korszerű nézetek nem maradtak cáfolatlanul.

Igen jelentős, hogy az előadások többségükben milyen haladó jellegűek voltak. Tudatosan hirdet-

ték a természetben és a társadalomban egyaránt uralkodó fejlődés elvét, s ezek a vándorgyűlések voltak kiindulópontjai több országos jellegű ideológiai vitának is. Ez a harcosan haladó jelleg, sajnos, a két háború között elsikkadt. A szakmailag értékes előadásokra az apolitikus jelleg a jellemző.

A Magyar Orvosok és Természetvizsgálók vándorgyűléseinek kiadványai a hazai tudományos és ismeretterjesztő irodalomban jelentős helyet foglalnak el. Az első vándorgyűlések „Munkálatai” a természettudományok magyar szaknyelvének kialakításában és elterjesztésében szereztek rendkívüli érdemeket.

A múlt század közepétől kezdve a résztvevőknek kiosztott különböző kiadványok, elsősorban a környék természeti és egészségügyi helyzetéről szóló monográfiák is sokat jelentettek. Ilyen volt pl. a „Debrecen – Bihar m. gyógyszertárainak története” című kiadvány is.

A vándorgyűlések rendszeresen írtak ki pályázatokat, az erre fordított összeget részben a részvételi díjak maradékából, részben közületek, valamint egyének adományából teremtették elő.

A Magyar Orvosok és Természetvizsgálók Vándorgyűlései közel egy évszázados értékes, uttörő működése minden vonatkozásban indokoltá teszi, hogy emlékének hazánk természettudományának történetében előkelő helyet biztosítsunk.

Érkezett: 1968. IX 25

HOZZÁSZÓLÁS DR. SZÓKEFALVI-NAGY ZOLTÁN: MAGYAR ORVOSOK ÉS TERMÉSZETVIZSGÁLÓK EGRI VÁNDORGYŰLÉSÉNEK CENTENÁRIUMA” CÍMŰ DOLGOZATÁHOZ

A reformkor szellemi megmozdulásának egyik eredménye a „Magyar Orvosok és Természetvizsgálók Vándorgyűlésének” megszervezése volt. A vándorgyűlés minket azért is érdekel, mert mi gyógyszerészek is részt vettünk üléseiken, pályadíjakat osztottak ki részünkre, gyógyszerészi előadások hangzottak el. Így nagyon helyénvalónak találok, hogy az egi analitikai konferencia műsorprogramra tűzte a 100 éves egi vándorgyűlés megemlékezését és méltatását.

A nevezett XIII vándorgyűlés számunkra azért is érdekes, mert innen emelkedett ki és indult fel-találó útjára neves gyógyszerésznünk: *Rozsnyai* Mátyás.

Kociánovich József gyöngyösi gyógyszerész és *Szurmai* Vilmos egi orvos 40 arany forint pályadíjat tűztek ki annak, aki az iztelen kinint feltalálja. Ugyanis abban az időben egyetlen lázellenes szer volt a kinin, de ezt a keserű ízű gyógyszert gyermekeknek nem tudták beadni.

A következő évben (1869) Fiumében megtartott XIV. vándorgyűlésen a jelenlevők közt kellemes ízű cukorkákat osztottak szét, melyek mindegyike 7 centigram kinintartalomnak megfelelő cseravas vegyületet tartalmazott. A gyűlés végén a pályázat eredményéről beszámolva a jelíges borítékából

Rozsnyai Mátyás neve került elő. A pályadíjat *Than* Károly és *Wartha* Vince egyetemi tanárok javaslatára *Rozsnyai* Mátyás zombai (Tolna megye) gyógyszerésznek ítélték oda [3].

Itt ajánlatos volna hangsúlyozni, hogy a német orvosok és természettudósok hasonló intézménye mintájára gondolta *Bene* megvalósítani a vándorgyűlést. Az eszme realizálása *Bugát* Pál érdeme. A programot az általa szerkesztett „Orvosi Társ” 1840 évi II. kötetében [4] hozza nyilvánosságra: „... országunkat természettudományi tekintetből még kevéssé ismerve, a gyülekezethez évenként más vidékre való áttétele által, bővebb alkalmunk adódván, természettudományokban avatott társaink bennünket azon vidéki ritkaságokra figyelemzettetnének, országunkat azokkal megismertethetnének, honnét sokféle áldás haramoltatnék szegény hazánkra, mert szegénységünknek egyik oka az is, hogy természetadta javainkat nem ismerjük, melyeket kikutatván, elhanyagolt rendünk, országunk figyelmét idővel annál inkább magára vonná” [2].

A vándorgyűlés résztvevő tagjait 1842-től 1866-ig egy-egy éremmel ajándékozták meg. Összesen 24 kongresszusi és 3 jutalomérmét adtak ki. Az első érmét 1842-ben a III. vándorgyűlés *Besz-*

terebányán verette. Ezt a példát a vendéglátó városok évről évre követték egész a szabadságharc kitöréséig. A szabadságharc és az azt követő elnyomás alatt szüneteltek a vándorgyűlések, 1863-ban

azután a Pesten tartott VII vándorgyűlés ismét felszínre hozta a régi szokást: érmeket veretett Bene Ferenc emlékére. Ettől kezdve 1880-ig minden résztvevő tagot megajándékoztak egy ilyen érmmel. 1886-ban készült az utolsó vándorgyűlés

érme a temesvári vándorgyűlés alkalmával *Trefort* Ágoston képmásával. Az érme anyaga bronz, ezüst, vagy ón volt. Ezüsből a vándorgyűlés előkelő vendégei számára verették, s a legkiválóbb művészek, *Böhm, Dániel, Seidan, Bech, Fülöp* és *Vastagh* tervezték. Legtöbbet *Seidan* alkotott. Az érme egyik oldalán a vendéglátó város címere, a másikon jellegzetes épülete (fürdőhelyeken a fürdőépület vagy a forrás, vagy valami allegorikus kép, pl. a soproni érmen *Flora Asklepios*) szerepelt.

Eger város is veretett érmet, rajta *Hebes* megye és Eger város egyesített címere, a hátlapon a tudomány fellegvárát ábrázoló egri liceum látható [1]

Dr. Táplányi Endre

IRODALOM

1. *Faludy G.*: A magyar orvosok és természetvizsgálók vándorgyűlésének érméi. Érem *II*, 5 (1924). — 2. *Gombóc E.*: A Királyi Magyar Természettud. Társulat története 1840—1941-ig. — 3. *Studényi-ds. Vondra*: Hírneves gyógyszerészek. Budapest (1929). — 4. Orvosi Tár: 1840 évf. II. kötet.

Érkezett: 1968. XI. 1.

A „CONTERGAN-PER”

Ref.: Öst. Apoth. Ztg. 22, 312 (1968)

1968. május 27-én kezdte meg a nyugat-németországi Aachen város büntető törvényszéke az ún. Contergan-per tárgyalását. A Grünenthal vegyészeti gyár kilenc egykori és jelenlegi munkatársa ellen emelték vádat gondatlanságból okozott és szándékos emberölés, testi sértés, valamint a gyógyszer-törvény megszegése miatt.

Miről lesz szó ebben a hosszan elnyúló perben? Egy gyógyszerről, amely mintegy tíz év előtt tündöklő pályát futott be, és melyet sok orvos és még több beteg ideális altató- és nyugtatószernek talált.

1954-ben a gyár kutatói egy *tripeptid* előállításán fáradoztak, mely epileptikus rohamok gyógyítására szolgált volna. A készítmény nem váltotta be a hozzá fűzött reményeket. A kísérletek során azonban felfigyeltek egy elég egyszerű összegképletű, de komplikált struktúrájú közbenső termékre — a *thalidomidra*. Úgy találták, hogy annak csodálatos szedatív hatása van, mely azonban a használatos *barbiturát-tartalmú* és egyéb nyugtatószerektől eltér. Míg azok esetében a hipnotikus hatás többnyire narkotizált állapot után áll be, addig ez a *thalidomid* esetében teljesen kiesik. Állatkísérletek sikeres lefolytatása után klinikailag embereken is számos kísérletet végeztek és megállapították, hogy a *thalidomid* csupán egy némileg elmélyülő alvási görböt hoz létre. A vele elaltatott állatok és személyek bármikor felkelhetők voltak. De legnagyobb előnyt teljes atoxicitása jelentette. A kutatók saját magukon végzett kísérletei szerint a hatóanyag százszorosa sem okozott mérgezést, legfeljebb az alvási időt hosszabbította meg. Széles körű klinikai kísérletek során több mint 1000, később az USA-ban további 18 000 személy esetében látták az új szer hatását igazolva. A kísérletek 3 óven át tartottak, ami akkoriban általános szokás volt.

1957 októberében Contergan névvel, mint nem vényköteles szer, került a gyógyszer forgalomba és az 1961 novemberében történt visszavonásig mintegy 250 millió tablettát adtak el az előállító gyár szerint.

1960 közepe táján egyes orvosok Contergant huzamosan használó betegeiknél polyneuropathias tüneteket észleltek, de általában nem tulajdonítottak a dolognak nagyobb fontosságot, mivel a tünetek a gyógyszer szedésének abbahagyásával megszűntek.

Dr. *Widukid Lenz* hamburgi egyetemi docens, gyermekgyógyász 1961 novemberében azon óvatosan megfogalmazott sejtésének adott kifejezést, hogy esetleg a

terhesség bizonyos szenzibilis időszakában szedett Contergan az okozója a rendellenes, torz alakú újszülöttek létrejöttének. Ambar megfigyelései mindössze 14 esetre vonatkoztak, az előállító Grünenthal-gyár tíz nappal az első gyanús jelenség közlése után már kivonta forgalomból a készítményt.

Az illetékes aacheni államügyészség megindította a nyomozást, amely hat évig tartott és a Grünenthal-cég 9 munkatársa elleni vádemeléssel ért véget. A 900 fró-gépet oldalt kitevő vádiratban az ügyészség azt állítja, hogy:

1. A *thalidomid* az okozója számos polyneuropathikus megbetegedésnek és torzszülött csecsemők világra jöttének.

2. A vádlottak egy bizonyos időponttól kezdve előre láthatóan a fenti következményeket.

3. Ezért előbb gondatlanság, később szándékosan terhelik őket a megbetegedettek és torzszülöttek testi épsége elleni cselekmény elkövetésében.

4. Azokban az esetekben, mikor a csecsemők születéskor, vagy röviddel utána meghaltak, fennforog az emberölés büntetése is.

5. Fentiekben túlmenően a gyógyszer-törvény megszegése is megtörtént.

A vádlottak és védők kétségbe vonják 1. az okozati összefüggést, 2. az előreláthatóságot. Nézetük szerint nem a *thalidomid* okozta a megbetegedéseket, mert annak hatásmechanizmusa nem tisztázott és csupán hézag, tudományosan nem tartható statisztika támasztja alá a vád álláspontját. Lehetséges, hogy a *thalidomid* egy antilettális faktor hordozója, vagyis a már eredetileg torzképződésű foetus nem semmisült meg, hanem azt — rendellenessége dacára — az anya kihordta és világra hozta.

A perrel kapcsolatban a legjelentősebb méretű orvosi szimpózium indult meg és van folyamatban a torzszülötmények és a neuropathikus megbetegedésekkel kapcsolatban (146).

R B

A PIPER NIGRUM FÉREGŰZŐ HATÁSA

Srivastava, M.: Indian J. of Pharmacy 30, 65 (1968).

A gyümölcs vizes, alkoholos és éteres kivonatát vizsgálta a szerző. In vitro és in vivo mérések patkányokon minden esetben pozitív eredményeket adtak, a férgek száma jelentősen csökkent (168)

Dr. Szepesy Angéla